

Dolina Resartico, v ozadju M. Laver (Javor) 1906 m

Dr. H. Tuma:

Beneška Slovenija

(Dalje.)

Pláuris (Lopič) 1959 m.

Dne 18. julija 1906 sem se napotil v Rezijo, da bi pregledal vso dolino z vencem obdajajočih jo visokih gora. Pričeti sem hotel s turami pri vходу doline iz Resiutte (Rezjuta). Odpotoval sem iz Gorice z jutranjim vlakom proti Vidmu ter imel ves čas krasen pogled na zelene hribe Beneške Slovenije. Na desni strani vlaka so se vrstili Ivánac 1168 m, Vrh Krnice 991 m, Javor 1094 m, Sv. Jakob 865 m, Kladje 852 m in široko razpoložena gromada Krnic (La Bernardia) do 879 m. Potem pa za mestecem Tarčent: Stela 784 m, Campeon 705 m, Faeit 722 m, pod njim nizko brdje v lozah in sadovnjakih. Zadaj nad njimi se zasveti mična cerkvica Krista Rešitelja na Malem Karmanu 1372 m, zgrajena in posvečena l. 1902, prav v ozadju pa dolga rajda Velikega Karmana 1716 m do Postovčiča 1613 m. Tik železnice na koničastem griču grad Rtin 267 m in pod njim mesto istega imena (Artegna). Sledi slikovito pod M. Glemina ali Glemone 941 m razpoloženo mesto Humin (Gemona), odtod naprej levo od železnice široke, od Tilmenta in Bele (Fella) nanesene prodine, v ozadju na sever Beli Vrh 1506 m (laški Monte Simone). Čez njega gleda lepi stožec Amariana 1906 m. Amariana je eden najlepših razglednih vrhov Karnij-

skih Alp. Posebno zvečer, ko solnce ob sklonu obseva Julijske Alpe, se pokažejo Poliški Špiki in Kanin v vsem svojem krasu, da človek kar strmi. Amariana in vse okoli nje je bilo nekdanj in morda še nedavno slovensko ozemlje. Povsod zaslediš slovenska imena. Tako imaš Poselje na južnem obronku Amarijane.

V Resiutto, po rezijansko »Na Beli« (dočim v Reziji za Sv. Jurij »Tu v Beli«), sem se pripeljal ob 12 $\frac{1}{2}$ uri ter se nastanil v »Albergo del popolo«. Mislil sem sprva ostati več dni, da bi tudi od Furlanov kaj poizvedel o Reziji. Resiutta je namreč od nekdanj furlanska. Dobil sem čisto sobo, pa le mrzel prigrizek, ker niso vajeni na tujce. Resiutta je stara rimska naselbina, od katere so dobili sledove v izkopinah; morala je biti utrjena ter je zapirala dolino Bele na sever in dolino Rezijanske Bele na vzhod. Sicer pa izkopine pri Resiutti kažejo še dalje nazaj v bronovo dobo.

Resiutta leži na bregu prodnate Bele, furlanski Fella. Sicer tudi koroški Slovenci izgovarjajo *b* kot *v* ali *f*, pravijo torej Fela. Italijani so le *l* podvojili. Koroški Slovenci pravijo tudi izviru te rečice nad vasjo Žabnica: Belica, kar izgovarjajo Filca. Ker ima potok, ki teče skozi Rezijo, tudi ime Bela, je treba ločiti obliko obeh besedi tako, da rabim za pritok Tilmenta Fela, za dotok v Felo iz Rezijanske doline pa Bela. Rezijani pravijo svojemu potoku tudi na kratko »Voda« ali »Velika Voda«.

Resiutta je štela takrat okoli 885 prebivalcev, skupno z vasico Pobiči, pofurlanjeno v Povizi. V Resiutti je tvornica dobrega cementa iz glinastega apnenca, trg ima tudi edino združno mlekarno v dolini Fele. Čez Rezijansko Belo pri izlivu v Felo vede eden večjih mostov Pontebanske železnice, 60 m dolg s petimi oboki, predor pred Resiutto pa ima 162 m.

Da je Resiutta bila od nekdanj ladinska, kaže to, ker imenujejo Rezijani visoke planinske senožeti v Kaninski skupini pod vrhom 2411 m še sedaj Laška Planja; saj je v posesti tržanov Resiutte.

Po kratkem sprehodu po mestecu, ko sem ugotovil, da v Resiutti le malo poizvem o Reziji, ter ko sem pregledal raz grič Gran Peits¹ 574 m (starejše ime, furlanski Chichi) bližnjo okolico, sem se odločil, da odrinem takoj na najvišjo goro vzhodne Rezije v dolgi rajdi do Učeje, ki zapira Rezijo proti jugu, na Pláuris. Cela rajda se morfolgično deli na dva dela: prvi, od Učeje do sedla Póljica 1461 m (Campidello), je razrit in kamenit greben Muzcev, drugi del, ki se razteza s svojimi odrastki na jug in vzhod, pa ima travnate obronke in predložene gozdnate hribe. Od Pláurisa na zahod se gorska postat razcepi kakor pahalce ter posamezni odrastki odpadajo proti Feli in Tilmentu. Na sever tik nad Resiutto in Felo sta strma stožca, oba imenovana Monte Sflincis 713 m in 801 m. Ime je jako zanimivo, ker prihaja iz slovenskega svlečje, Rhododendron. V furlanski besedi je ohranjen še nekdanji slovenski nosnik. Pomena se stari Rezijani še dobro spominjajo. — Na severozahod naravnost v koleno Fele sega Monte Ciucis (Čučis) 1315 m, na zahod nad izlivom Fele v Tilment Monte Sorelis 1355 m, t. j. solčna gora (po gorenjski sovna), in na

¹ Peits = (Velike) Peči je furlanska oblika za slovensko peč.

jugozapad preko Cima di Cervada 1789 m do Clapon del Mai 778 m nad Venzone. Večina krajevnih imen je pokvarjena iz slovenskega, ali poznajo se še posamezne slovenske oblike; n. pr. Monte Napliz 1150 m očitno »Na Pleši«, Monte Uarchech 937 m očitno »Na Vrheh«, Pallon di Zápuž 1592 m, Punta Grisis 1235 m in Vetta Griže 1315 m, oboje istega pomena, Monte Spiz 1201 m. Panoga od Monte Lávera di Lavri, slovensko Javor 1907 m, naravnost proti severu čez Griže in Spiz tvori rezijansko jezikovno mejo.

Pláuris ima ohranjeno svoje prvotno slovensko ime Lupiz-Lopič v Glossario Pramperii; to je srednjeveška nomenklatura Furlanije in Karnije, žal, malo poznana našim učenjakom. Ime Sflincis in Pláuris-Lopič, kakor gori navedena imena, so jasen dokaz, da so bile nekdanje vse Julijske Alpe do izhoda Tilmenta v ravnino v slovenski posesti, kakor še ohranjena slovenska imena daleč na desnem bregu Fele in Tilmenta dokazujejo, da je slovenščina segala čez vso Karnijo. Sedaj je vsa prostrana oblast Pláurisa na jug, zahod in sever v posesti furlanskih gospodarjev ob bregu Tilmenta; v gorah pa vendar ni nikjer nobenega selišča, ampak so le prostrane planine in gozdovi, tako da lahko rečemo, da še danes ni človeškega bivališča v Julijskih Alpah in Predalpah furlanskega plemena izven v dolini Reklanice (Raccolana) in Dunje (Dogna). Prva je bila pofurlanjena v XVIII., druga v XVII. stoletju.

Odšel sem iz Resiutte ob 16. uri popoldne skozi dolino Resartico, potok, ki se izteka v Rezijansko Belo. Imena nisem mogel raztolmačiti, dasi sem povpraševal pri ljudeh. Lep pogled imaš na dolino, ko greš mimo cerkve ob hudourniku Rezije, čez brv v selo Pobiči. Odtod je po stezi do sirarnice Giaí 661 m približno eno uro hoda. Casera di Giaí je poleti neobljudena; so stajajo, kamor lastniki zahajajo le spomladi in jeseni. Steza vede na desno skozi gozd in je dobro nadelana ter pelje k premogovniku Miniera di Giaí, t. j. mal rudnik rjavega premoga, ki je za silo še v obratu. V rudarske hiše se dobi skromno prenočišče. Hoda do tu je pičlo uro. Od rudarske hiše 837 m je nategnjena od ceste na Resiutti spuščalnica na žico — teleferica. Po vsej Karniji imajo skoraj vse občine za spravljjanje lesa s strmih vrhov žične spuščalnice v dolino, kakor je tudi že skoraj povsod vodna sila izrabljena za svečavo in pogon. Od rudnika se krene na levo po slabši stezi v snežen dol ter iz tega na desno, potem zopet na levo na gorsko rebro do sirarnice Slips 1521 m. Od premogovnika do sirarnice je dobro uro hoda, vsega iz Resiutte do sirarnice tri ure.

Slips je furlanska pokvarjenka iz slovenskega Žlebi; prav majhna sirarnica je, za največ 12 glav govedi. Paša pa je obširna in izborna visoko gor do vrha Lopiča in po južnem pobočju do pod Javor (Lavera)².

² Slovenski začetni *j* v furlanščini prehaja često v *l*. Enako Mala Lavera: Mali Javor 1094 m v skupini Ivanca; Lauer, enako Jauer. Sedaj se vrh imenuje furlanski Clap di Lavris, a tudi Lavora. Tu bi opazil, da Ladinci tudi pred slovenski čisti *i* postavljajo *l*; tako je iz besede Idrija postala Ledra. Glossario Pramperi za l. 1275 še navaja potok Idro v Huminu, sedaj Ledra. Iz tega bi sklepal, da

Takrat je imel sirarnico v zakupu neki Mario di Bernardi iz Vrat (furlanski Portis), ob bregu Tilmenta. Imel je pri sebi kot pastirja dva otroka, šestletnega dečka in enajstletno deklico, oba prijazna in zgovorna otroka. Družinica živi le ob nezabeljeni — polenti in mleku. Zvečer sem gledal, kako je delal Di Bernardi majhne sirne hlebčke. Imel je mleka od kakih 9 krav, katere je večinoma držal v zakupu. Več ko za enega poleg družine ni bilo prostora za prenočišče. Dobil sem ga v senu in sem dobro spal.

Drugi dan zjutraj sem šel navsezgodaj na sedlo Lanis, Lanež, približno le 20 minut hoda, potem vseskozi po drnu na vrh Pláurisa v kratkih 40 minutah in nazaj na Lanežev Rob ter odtod na vrh Jávara v približno dobri tričetrt ure. Oba vrhova sta lahko pristopna in dajeta približno isti razgled, seveda je obširnejši z Lopiča, ker stoji prosto proti vzhodu. Pogled daje Karnijske Alpe, Dolomite, Benečanske Alpe z lepim oblim Monte Cavallo 2250 m in obširno Benečansko ravnino, ki se izgublja proti sinjemu morju. Na sever bližje pred teboj je Žrd (Monte Sarte), Kaninska in Poliška skupina. Lopič in Javor in obe pobožji Laneža imajo bogato floro. Potikal sem se vse popoldne po vrhovih, posebno sem si ogledal nad sirarnico, kako si je Di Bernardi napravil vodovod. Studenca tako visoko gori ni, tudi snežišče je prenizko doli ter se donša sneg le v skrajni sili; vsled tega je Di Bernardo prišel na prav izvirno misel. Med obema vrhovoma Lopič in Javor je široko sedlo Laneža, pod njim pa pobožje, kakor upognjena dlan. Di Bernardi je pod njo izkopal globoko jamo in jo cementiral. V jami se nabira deževnica in mot poleže. Pod to jamo je izkopal drugo, nižjo, v katero se voda iz gornje pretaka skozi železno sito. Voda sicer ni posebno čista ter ima vonj po ilovici, za žejo pa je dobra. Posebno za živino odleže.

Prenočil sem v drugič v Di Bernardovi koči. Drugo jutro zarana sem odrinil čez sedlo Lanež na jug in prekoma po drnatih ronkih Grauneza; kaj pomeni beseda, ne vem. Na levo pod seboj ima bukove gozde in sečne planine, ki se izgubljajo v dolino Venzonazza, ki teče od prelaza Muzcev 1012 m od vzhoda na zahod in se izteka v Tilment.

Posebno mičen je dolgrede pogled po zeleni kotlini Venzonazze izpred samotne cerkvice sv. Antona 846 m. Cerkevica je stara še iz XV. stoletja ter ima ohranjene fresko-slike. Dolina Venzonazza vede od mesta Venzona pa čez prelaz Muzcev v dolino »Dol po Meji« nad Tèrom. Prelaz Muzcev je meja slovenske govorice in posesti. Onkraj prelaza je prva slovenska planina »Na Topóv« (Na Topolu) 889 m, pod njo sta seli »Tam na ta Beli« 637 m in Šimci, pod njima izvir Tèra 529 m. Južni gorski rob nad Venzonazzo pa je na to stran gozd-nato, na južno stran travnato sleme, ki se dviga iz Tilmenta ob Monte Deneal 1613 m čez Veliki Karman 1716 m, Cuel di Lanis, Lanež, 1631 m, Postovčič 1613 m in Široki Plaz 1091 m do izvira Tèra. Ves obširni prostor med rajdo Pláurisa in Karmána zavzemajo planine in gozd v posesti furlanskih vasi ob Tilmentu. (Dalje prih.)

beseda Ledra, ki se nahaja večkrat med Ladinci, tudi drugod izhaja iz besede Idrija, torej tudi na Južnem Tirolskem Lago di Ledro — Idrijsko Jezero, kjer dobiš v dolini tudi vas z imenom Loka. Romanski filologi nanašajo ime na grško hydra, kar pač ne drži.

Foto dr. Josip Pretnar

Solunska Glava, vzhodna stena nazvana »Nežilovske Karpe«

Mih. Jovanović, Skoplje:

Nežilovske Karpe

Mnogo je planinskih masa na našem Jugu, gde je priroda svojim čudima dala puno izraza. Zbog toga je čitav Jug s te svoje geomorfološke strane kao retko gde interesantan. Nemirno je tlo bilo tu u svoje vreme, kao što i istorija ljudskog življenja na njemu malo beleži mirnih dana. Pritisak je izazivao otpor; tiranija je radjala buntovnike. Mučan život potlačenog mračio mu je lik i oštrio pogled, koji je okretao u slobodu preko osвете. Tako se bežalo u planinske visine, u zakriljene žljebove i skidao postepeno zeleni veo (ovoj) zemljin; tako se obnažila (ogolila) zemlja i izbio goli krš koji je rodio čemer (strup) i zmijski jad.

Nekad sažete (strnjene) šume maćedonskih planina, po čijim dubinama odjekivao je lovački rog velmoža i careva, koje su bile prostrano okrilje manastira i drugih zadužbina vladarskih, nestale su i samo su sive stene gordo parale vlažne oblake. Onde, gde se još samo pre 80 godina razlegala rika jelenova i gde je buntovnik ili hajduk nalazio sigurno ubežište, otkrila se gola siva stena, po čijim bednim niskim biljnim izdancima gazi pastir sa pustošnim stadam koza. Tako su brzo umirale maćedonske šume i iz duboke nesvesti i iz pregoleme bede.